

Valášková, Lucie

Archeologická sbírka ze starého města "Na Valách" : charakteristika sbírky a současný stav zpracování

Museologica Brunensia. 2023, vol. 12, iss. 2, pp. 27-30

ISSN 1805-4722 (print); ISSN 2464-5362 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/MuB2023-2-4>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.79106>

License: [CC BY-SA 4.0 International](#)

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20240108

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ARCHEOLOGICKÁ SBÍRKA ZE STARÉHO MĚSTA „NA VALÁCH“ – CHARAKTERISTIKA SBÍRKY A SOUČASNÝ STAV ZPRACOVÁNÍ

LUCIE VALÁŠKOVÁ

<https://doi.org/10.5817/MuB2023-2-4>

ABSTRAKT/ABSTRACT:

Príspevek je venovaný histórii vytvárania archeologickej zbierky, ktorou tvorí archeologické nálezky pochádzajúce z archeologických výskumov, ktoré boli provedené na lokalite Staré Mesto „Na Valách“. V texte je stručne nastíněn nejen vývoj archeologických výskumov, ale i vývoj spojený s utvárením archeologickej zbierky a jejimi špecifikami. Je zde představen proces, který byl nastaven v posledních letech kurátorkou sbírky.

Archaeological collection from Staré Město “Na Valách” – characteristics of the collection and the current state of processing

The contribution deals with the history of creation of the archaeological collection, which consists of archaeological finds from excavations carried out at the site of Staré Město “Na Valách”. The text briefly outlines not only the history of archaeological research at the site, but also the development associated with the creation of the archaeological collection and its specifics. The process that was set up in recent years by the curator of the collection is presented here.

KLÍČOVÁ SLOVA/KEYWORDS:

archeologická sbírka – centrální evidence sbírek – inventarizace – Moravské zemské muzeum

archaeological collection – Central Registry of Collections – inventory – Moravian Museum

Vytváření archeologických sbírek v muzejních institucích má za sebou dlouhý vývoj, jehož počátky lze vysledovat při formování prvních těchto kulturních institucí v osvětovém prostředí Evropy. Ani muzea v českých zemích nezůstala v tomto ohledu výjimkou.¹ Na Moravě se významnou sbírkotvornou institucí věnující se i správě archeologických sbírek stalo Moravské zemské muzeum.

Není proto překvapivé, že archeologická sbírka ze Starého Města „Na Valách“ patří mezi nejvýznamnější sbírkové soubory, které se nachází v jeho správě. Význam této sbírky je umocněn tím, že Staré Město u Uherského Hradiště patří mezi nejvýznamnější lokality raného středověku nejen v moravském, ale i v širším středoevropském kontextu.

Již ve 2. polovině 19. století se zde začaly objevovat nálezky spjaté s tzv. velkomoravským obdobím a raným středověkem celkově, které vyvolaly zájem nejen odborné, ale i laické veřejnosti. Tento zájem byl navíc posilován blízkostí kláštera na

Velehrad, který byl velmi výrazně spjat přinejmenším od barokního období s cyrilometodějskou tradicí.²

Zájem o památky z období Velké Moravy (9. století) ze Starého Města ještě více zesílil, když místní učitel Antonín Zelnitius ve 20.–30. letech 20. století postupně odkryl v lokalitě „Na Valách“ více jak 300 hrobů, které tvořily jen část z monumentálního pohřebiště, a zároveň také přestavil nálezky, hlavně šperky, které se mu podařilo svým výzkumem objevit.³

Cesta k tomuto výzkumu a k jeho významným nálezům nebyla jednoduchá. Lokalita „Na Valách“ totiž od konce 19. století sloužila jako zdroj stavebního materiálu z tzv. Klečkova písečníku. Tento písečník byl otevřen v 80. letech 19. století na pozemcích Petra Bureše a Jana Klečky a v následujících desetiletích sloužil jako zdroj hlíny pro výrobu cihel, ze kterých se stavěla místní stavení. I když zde byly při těžbě hlíny strhávány kostrové hroby, tak nelze stále mluvit o nějakých systematických záchranných pracích, neboť o nalezených hrobech se soudilo, že pochází z období třicetileté války (17. století) nebo z pozdějšího období. Ničení hrobů pokračovalo

² Více k cyrilometodějské tradici např. JUNEK, Marek (ed.). *Cyrlometodějská tradice v 19. a 20. století, období rozkvětu i snah o umlčení*. Praha: Univerzita Karlova, 2013.

³ Soupis prací Antonína Zelnitia týkající se jeho výskumů viz HRUBÝ, Vilém. *Staré Město. Velkomoravské pohřebiště „Na Valách“*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1955, s. 30–31.

¹ Více viz KIRSCH, Otakar. *Mezi teorií, praxí a ideologií. K vývoji speciální muzeologie v českých zemích v letech 1948–1989* [online]. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2020, s. 123 [cit. 2023-10-27]. Dostupný z www.<https://www.muni.cz/lide/9857-otakar-kirsch/> kvalifikace>. Habilitační práce.

i přes upozornění na jejich možné raně středověké stáří až do 20. let 20. století.

V roce 1922 se o naleziště začal zajímat již zmíněný Antonín Zelnitius, který upozorňoval na možné cenné historické nálezy. Což se potvrdilo v roce 1924, kdy byla nalezena zlatá náušnice, která byla nakonec uložena do sbírek Moravského zemského muzea.⁴

Byl to tento první, systematicky vedený, archeologický výzkum na této lokalitě, který položil základ jedinečné sbírky odrážející nejen bohaté vybavení hrobů velkomoravské elity, která zde byla pohřbena, ale také přinášející první poznatky o životě obyvatel, kteří zde v raném středověku žili.

Antonín Zelnitius se významně zasloužil nejen o to, že na lokalitě začaly být nálezy systematicky zachraňovány před tím, než došlo k další těžbě, ale také se postaral o první evidenci, dokumentaci a průběžné publikace těchto nálezů. Soubor, který takto vznikl, bývá někdy označován jako tzv. *Zelnitiova sbírka*. Ta až do 50. let 20. století tvořila sbírkový základ místního muzea ve Starém Městě, odkud byla přenesena do Slováckého muzea v Uherském Hradišti, které je jejím správcem až do současnosti.⁵

V roce 1948 se archeologové na lokalitu vrátili. Pod vedením Viléma Hrubého, archeologa tehdejšího Moravského muzea, zde byl zahájen systematický archeologický výzkum. Jeho první část trvala do roku 1951 a byla soustředěna v prostorách zahrady bývalého Schildrova mlýna. V letech 1957–1959 pak

došlo k dalšímu, nyní už záchrannému archeologickému výzkumu, který předcházela výstavě Památníku Velké Moravy a proběhl pod vedením Věry Hochmanové-Vávrové.

Výzkum Viléma Hrubého přinesl odkryv nejen první prokazatelně raně středověké sakrální stavby v tehdejší Československu, která byla postavena z kamene spojeného maltou, ale především odkryv dalších částí z rozsáhlého pohřebiště. V rámci pohřebiště došlo k odkryvu množství hrobů, které je možné přiřadit do skupiny tzv. elitních hrobů, jak dokládá jejich výbava tvořená z drahých kovů (zlato, stříbro) či předmětů signalizujících významné postavení jejich nositele (zbraně, ostruhy). Tento výzkum byl následně vyhodnocen a již v roce 1955 vychází monumentální dílo věnující se především tomuto pohřebišti.⁶ V podobném duchu, ale v mnohem menším rozsahu pak vyhodnotila svůj výzkum i Věra Hochmanová-Vávrová, která se opět věnuje hrobovým nálezům.⁷

Ostatní nálezy týkající se především sídlištních struktur byly vzpomenu ty v dalším významném díle Viléma Hrubého, které shrnovalo dosavadní raně středověké výzkumy nejen na katastru Starého Města, ale i v širším okolí, které v 9. století tvořilo zázemí tohoto velkomoravského hradiska.⁸

Výzkumy Viléma Hrubého a jeho spolupracovníků vytvořily další část sbírky spjaté s lokalitou „Na Valách“ ve Starém Městě, která se tentokrát stala součástí sbírek

Moravského zemského muzea, a je v jeho správě do dnešních dnů.

Třetí, neméně výrazné období archeologických výzkumů na lokalitě „Na Valách“ bylo zahájeno na konci 80. let 20. století. Tehdy se pracovníci Moravského zemského muzea vrátili na lokalitu v rámci záchranných archeologických výzkumů vyvolaných stavební činností, které především po roce 1997 nabyly poměrně rozsáhlých rozměrů.⁹

V patnácti výzkumných sezónách došlo k odkryvu početných struktur různého charakteru a také k nálezům velkého množství archeologických artefaktů. Tyto nálezy tak vytváří zatím poslední a největší část sbírky.

Stav zpracování (sbírkotvorná činnost Moravského zemského muzea)

Pokud se podíváme blíže na samotnou sbírku ze Starého Města „Na Valách“ a stav jejího zpracování, tak je opět nutné ji rozdělit na ty části, které odpovídají době jejich zařazení do sbírek Moravského zemského muzea.

Výzkumy V. Hrubého a V. Hochmanové-Vávrové byly sice poměrně rychle vypublikovány, ale systematická evidence získaných nálezů už tak rychle neproběhla. Pokud se podíváme do přírůstkových a inventárních knih Archeologického oddělení Moravského muzea,¹⁰ tak zjistíme, že mezi zahájením poválečných výzkumů ve 40. letech 20. století a zahájením samotné

⁴ Je to tak jediný předmět z výzkumů Antonína Zelnitia ve Starém Městě, který je uložen ve sbírkách Moravského zemského muzea. Do sbírek muzea ji získal Inocenc Ladislav Červinka.

⁵ V roce 1955 přešlo místní obecní muzeum nejprve pod Krajské muzeum Gottwaldov, teprve poté jeho sbírky postupně převzalo již zmíněné Slovácké muzeum.

⁶ HRUBÝ, Vilém. *Staré Město. Velkomoravské pohřebiště „Na Valách“*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1955.

⁷ HOCHMANOVÁ-VÁVROVÁ, Věra. *Velkomoravské pohřebiště ve Starém Městě „Na Valách“*. Výzkum v letech 1957–1959. *Časopis Moravského muzea, vědy společenské*, 1962, roč. 47, s. 201–270.

⁸ HRUBÝ, Vilém. *Staré Město. Velkomoravský Velehrad*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965.

⁹ V roce 1997 se i Starým Městem prohnala ničivá povodeň. Mezi její následky patřila i demolice starých vesnických domků, které byly touto vodou poničeny tak, že musely být strhnuty. V těsné blízkosti lokality „Na Valách“ tak došlo vytvoření velkého volného prostoru, který v následujících letech posloužil k výstavbě nového římskokatolického kostela Sv. Ducha a k vytvoření náměstí Velké Moravy.

¹⁰ Všechny přírůstkové a inventární knihy jsou uloženy v archivu Archeologického ústavu Moravského zemského muzea.

evidence a inventarizace je časová mezera více jak 20 let, která se na inventarizaci sbírky v některých oblastech projevila dosti negativním způsobem.

Teprve v roce 1972 byla zahájena rozsáhlá chronologická (přírůstková) evidence nálezů (tzv. 1. stupeň evidence) z lokality „Na Valách“. V první řadě šlo především o hroby a nálezy z nich pocházející. To bylo usnadněno tím, že tuto evidenci svým způsobem provedl již V. Hrubý ve své knize z roku 1955, i když bez přiřazení evidenčních čísel.

A tak každý hrob, který obsahoval aspoň jeden nález, dostal své přírůstkové číslo v rámci řady vedené tehdejší Archeologickým ústavem Moravského muzea. Hroby bez nálezů zůstaly mimo tuto řadu. Ze samotných nálezů pak do 2. evidenčního (systematického) stupně byly zainventovány pouze šperky a ozdoby z drahých kovů (zlato, stříbro, pozlacená bronz, měď). Této části evidence (1. i 2. stupně) se ujal především archeoložky a spolupracovnice V. Hrubého – Kristina Marešová a Věra Hochmanová-Vávrová.

Pozornost, která byla věnována již zmíněným šperkům, je možné i v dnešní době považovat za nadstandardní. Všechny šperky z drahých kovů (pokud nebyly v malých zlomcích) byly popsány, změřeny, zváženy a díky vydaným publikacím na svou dobu dobře fotograficky a kresebně zdokumentovány (někdy i oběma způsoby).

Nejhorší situace stále panuje u nálezů ze sídlištních a celkově nehrobových kontextů, které byly bohužel velmi nesystematicky, někdy až chaoticky zavedeny do 1. stupně evidence, což bylo možná způsobeno tím, že se toho úkolu neujal dokumentátor školený i ve zpracování

terénní dokumentace a jejím využitím pro evidenci nálezů.

U této skupiny nálezů bude mu-set dojít v budoucnu k celkovému přepracování přírůstkových čísel a následně bude možné dané předměty zainventovat i do 2. stupně evidence. Výhodou tohoto procesu bude, že bude moci proběhnout kompletní revize nálezů a vyhodnocení jejich stavu (především u nálezovaných předmětů). Po zavedení těchto evidenčních čísel do Centrální evidence sbírek (CES) Ministerstva kultury se tyto předměty stanou dostupné i pro účely výpůjček do jiných muzejních institucí v České republice i v zahraničí.¹¹

Poslední a největší část sbírky ze Starého Města „Na Valách“ vznikla díky výzkumům Luďka Galušky, který na lokalitě začal provádět záchranné archeologické výzkumy od konce 80. let 20. století. Poslední výzkumná sezóna zde proběhla v roce 2013.

Samotná systematická evidence byla zahájena v roce 2021 a řídí se směrnicí generálního ředitele Moravského zemského muzea z roku 2014.¹² V současné době je s těmito výzkumy spjato cca 300 přírůstkových čísel a cca 16 000 inventárních čísel.¹³ Všechny nálezy jsou evidovány v rámci chronologické evidence do přírůstkové knihy *Centra slovanské archeologie Moravského zemského muzea* (CSA MZM) a v co nejkratším časovém intervalu převedeny i do systematické evidence. Zápisy z obou evidenčních stupňů

¹¹ V současné době by měly všechny výpůjčky mezi muzei probíhat prostřednictvím CESu, proto chybějící inventární čísla komplikují tyto akce a představují další administrativní zátěž pro kurátory sbírky.

¹² *Směrnice generálního ředitele Moravského zemského muzea č. 11/2014 ze dne 1. listopadu 2014 „Režim zacházení se sbírkovými předměty Moravského zemského muzea“*. Originál směrnice uložen v Archivu Moravského zemského muzea v Brně.

¹³ *Přírůstková kniha Centra slovanské archeologie Moravského zemského muzea (CSA MZM)*. Originál uložen v archivu CSA MZM.

jsou průběžně hlášeny do Centrální evidence sbírek.

Vzhledem k tomu, že na rozdíl od předchozích výzkumů se tyto akce dotýkaly více sídlištních a nefunerálních kontextů celkově, je nutné při zpracování sbírky postupovat s rozvahou a při tomto procesu využívat veškeré dostupné materiály z dokumentace výzkumu (fotografie, plány, videozáznamy), aby byl zachován co největší rozsah informací, které s sebou sbírka nese. Na rozdíl od dřívějších období se v současné době věnuje stejně velká pozornost i tomu, co bylo považováno za běžný odpad (především keramika, zvířecí kosti) nebo odebraným vzorkům. Díky rozvíjející se mezioborové spolupráci je tak možné vytěžit mnohem více informací týkajících se běžného života i ze zdánlivě „obyčejného“ sídlištního odpadu, proto je nutné věnovat pečlivou pozornost při inventování i sbírkovému materiálu.

Evidence sbírek patří mezi nejdůležitější úkoly kurátorů těchto sbírek. Dobře provedená základní evidence s dostatečným množstvím informací slouží nejen samotným kurátorům sbírky při jejich další práci, ale poskytuje pevný základ pro další operace se sbírkou spjaté. Dobře evidované předměty jsou snadněji dostupné jak pro výstavní účely, tak pro badatelské zkoumání v domovské i externí instituci. Jejich průběžná dokumentace (kresba, fotografie, 3D modely) může sloužit pro jejich rychlou prezentaci v rámci muzea (např. propagační účely) i pro publikaci směřované k odborné veřejnosti. Proto počáteční časová investice do sbírkotvorné činnosti může v budoucnu kurátorovi či kurátorce sbírky ušetřit nejen čas, ale i další náklady (finanční, materiální) spjaté se správou sbírky.

Nastavený postup a poměrně velká vstupní časová investice se zatím opravdu osvědčují. V současné

době je nefunerální část archeologické sbírky ze Starého Města „Na Valách“ předmětem zájmu autorčiny dizertační práce. Díky systematicky vedené evidenci se s materiálem snadněji badatelsky pracuje a je lépe dostupný i pro ostatní kolegy. Proto by měla stejným způsobem proběhnout evidence všech archeologických nálezů ve sbírkách Centra slovanské archeologie MZM. Zároveň se podařilo vytvořit podklady a postupy určené pro velkou revizi sbírky spjaté s nálezy, které pocházejí z hrobů odkrytých v 50. letech 20. století.

POUŽITÉ ZDROJE:

Archiv Archeologického ústavu Moravského zemského muzea.

Archiv Centra slovanské archeologie Moravského zemského muzea. *Přírůstková*

kniha Centra slovanské archeologie Moravského zemského muzea.

Archiv Moravského zemského muzea. *Směrnice generálního ředitele Moravského zemského muzea č. 11/2014 ze dne 1. listopadu 2014 „Režim zacházení se sbírkovými předměty Moravského zemského muzea“.*

HOCHMANOVÁ-VÁVROVÁ, Věra. Velkomoravské pohřebiště ve Starém Městě „Na Valách“. Výzkum v letech 1957–1959. *Časopis Moravského Musea, vědy společenské*, 1962, roč. 47, s. 201–270.

HRUBÝ, Vilém. *Staré Město. Velkomoravské pohřebiště „Na Valách“*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1955, s. 30–31.

HRUBÝ, Vilém. *Staré Město. Velkomoravský Velehrad*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965.

JUNEK, Marek (ed.). *Cyrlometodějská tradice v 19. a 20. století, období rozkvětu i snah o umlčení*. Praha: Univerzita Karlova, 2013. ISBN 978-80-7308-513-1.

KIRSCH, Otakar. *Mezi teorií, praxí a ideologií. K vývoji speciální muzeologie v českých zemích v letech 1948–1989* [online]. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2020 [cit. 2023-10-27]. Dostupný z [www: <https://www.muni.cz/lide/9857-otakar-kirsch/kvalifikace>](https://www.muni.cz/lide/9857-otakar-kirsch/kvalifikace). Habilitační práce.

LUCIE VALÁŠKOVÁ

Centrum slovanské archeologie, Moravské zemské muzeum, Brno; Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno, Česká republika
lvalaskova@mzm.cz

